

Succes en hoogbegaafdheid

Anna Geburtig

Dit artikel is eerder gepubliceerd in Coachlink Magazine. Festivaleditie, April 2014, Nummer 1.

Hoogbegaafde jongeren en volwassenen blinken niet altijd uit en hebben niet altijd succes. Maar wat is succes eigenlijk en hoe motiveer je jezelf om succesvol te zijn? Anna Geburtig heeft niet alleen antwoorden paraat, maar ook een aantal vragen.

Ik houd van krimi's en van omtrekkende bewegingen. In een misdaadroman of krimi dienen de omtrekkende bewegingen van de commissaris er niet toe om een probleem te ontwijken of een beslissing uit te stellen, integendeel. Door een moordgeval van alle kanten te bekijken, dringt de commissaris door tot de kern van de zaak en kan hij de dader ontmaskeren. U, geachte coach-collega's, wil ik graag meenemen in deze omtrekkende bewegingen om het fenomeen uitblinken en succes bij hoogbegaafden in onze coachpraktijk van alle kanten te onderzoeken. In het eerste gedeelte onderzoek ik wat succes is. Ik benader het begrip succes vanuit een filosofische visie en plaats het in een maatschappelijke context. In het tweede gedeelte besteed ik aandacht aan de vraag hoe een hoogbegaafde succesvol kan worden. Ik beschrijf succesformules en leg de attributietheorie uit en de theorie van de *groei-* en *fixed mindsets*. Iedere omtrekkende beweging sluit ik af met vragen aan u.

In mijn dagelijks leven werk ik als coach bij Bureau Talent, een onderwijsadviesbureau dat gespecialiseerd is in hoogbegaafdheid bij jongeren. Ook ben ik betrokken bij een HB(hoogbegaafden)-café voor volwassenen.¹ Wat vanzelfsprekend lijkt, is het niet. Hoogbegaafde jongeren en volwassenen blinken niet altijd uit en hebben niet altijd succes. Als ze daar verandering in willen brengen en succesvol willen worden is het nuttig om met hen naar de vragen te kijken 'Wat is uitblinken voor jou?', 'Wat is succes eigenlijk?' en 'Wanneer ben je met je (HB-)kwaliteiten succesvol?'

Filosofische visie

In een eerste omtrekkende beweging wil ik vanuit een filosofische visie naar succes kijken. Bas Haring laat in zijn boek *Voor een echt succesvol leven* (2007)² zien dat succes niet vanzelfsprekend positief is. Hij houdt zelfs een pleidooi voor een 'onsuccesvol' leven. Hoewel hij zelf, bekend hij, wel succesvol is door bijvoorbeeld boeken te schrijven.

Het woord 'succes' komt uit het Latijn 'succedere' en betekent opvolgen. 'Een succesvol boek is een boek dat gelezen wordt', 'Een succesvolle gedachte is een gedachte die navolging krijgt', 'Een succesvol leven is een leven dat iets in gang heeft gezet'. Succes betekent dus 'goed zijn in overleven' en is 'geen doodlopende weg'. Dat geldt voor een product en merk en in de biologie voor een soort. Haring vertelt het verhaal van een kauwgum die lekker was en toch niet meer geproduceerd wordt en het verhaal van een eendje dat zich voortplant. Dat voortplanten gaat met nogal wat ontberingen gepaard. Is succes wel goed voor het eendje? Haring komt tot de conclusie dat voortplanten voor de soort goed is maar niet noodzakelijk voor het eendje zelf. En wat de kauwgum betreft: wat goed is kan verdwijnen. Het beste heeft niet automatisch succes.

- Wat denkt u? Heeft wat verdwijnt een mindere waarde dan datgene wat overblijft?

- Wat hoopt u dat u achterlaat? Tevreden cliënten? Kinderen? Boeken?

Maatschappelijke context

Paul Verhaeghe, een Belgische hoogleraar klinische psychologie en psychoanalyse plaatst 'succes' net als Tsjalling Swierstra, hoogleraar filosofie, en Evelien Tonkens, hoogleraar sociologie, in een maatschappelijke context.³ Volgens hen leven we in een (neoliberale) meritocratie. In een

meritocratie word je beloond naar mate van je inspanning. In een neoliberale maatschappij gaat het om efficiëntie en is de beste diegene die economisch gezien het meeste opbrengt. De combinatie, neoliberale meritocratie, levert het idee op 'Wie het meest opbrengt in onderlinge competitie moet het meest beloond worden.' Je hebt succes als je werk, talent en inzet beloond worden met status, macht en inkomen. Verhaeghe noemt dit een 'giftige cocktail'. Het model is volgens hem een aanslag op (het zelfrespect van) de verliezers van de wedstrijd: in dit model hebben zij immers hun verlies aan zichzelf te danken. Vroeger kon je je falen toeschrijven aan externe factoren zoals je sociale klasse. Nu heb je het zelf in de hand en 'moet je het zelf maken'. Anders tel je niet mee en is het bovendien je eigen schuld. De dominantie van de economie is terug te vinden in onze taal: 'Kennis is menselijk kapitaal', 'Leren is een langetermijninvestering' en 'In je relatie investeren'. De schaduwzijde van een meritocratische maatschappij is volgens Swierstra en Tonkens dat de solidariteit van de winnaars met de verliezers verdwijnt. Als je je succes toeschrijft aan jezelf ben je niet meer bereid iets aan de verliezers van de wedstrijd te geven. In dit model bestaan toeval, geluk en pech niet meer. Wat over het hoofd wordt gezien, is dat gelijke startkansen niet voor gelijke uitkomsten zorgen.

- Ziet u deze visie terug in uw coachpraktijk?
- Wanneer heeft u het voor elkaar?
- Kan iemand die in een bijstandspositie zit of vrijwilligerswerk doet succesvol zijn?

Succesformules

In dit tweede gedeelte benader ik met omtrekkende bewegingen de vraag hoe een hoogbegaafde succesvol wordt. Eerst kijk ik naar succesformules. Het wemelt in de literatuur en op internet van adviesboeken over succes. Bekende namen en titels van boeken zijn o.a. Stephen Covey *De zeven eigenschappen Voor succes in je leven*, Chopra, Deepak *The Seven Spiritual Laws of Success: A Practical Guide to the Fulfillment of Your Dreams* en van Nederlandse bodem Ben Tiggelaar *Dit wordt jouw jaar! 12 krachtige lessen in persoonlijke verandering*.

Een succesvol iemand met alle (ook negatieve) kenmerken van hoogbegaafdheid is Steve Jobs.⁴ Hij verveelt zich op school, haalt kattenkwaad uit, wordt gepest en experimenteert op technisch gebied. Op zijn 25e is Steve Jobs schatrijk. Hij geeft niet om luxe, is eigenzinnig en perfectionistisch. Zijn succes gaat gepaard met veel conflicten. Zijn doel is zijn product. De essentie van zijn leven kun je samenvatten in de zin 'Als je ergens in gelooft en ook denkt dat het goed is, ga er dan helemaal voor, ook als het tegenzit.'

- Kent u in uw omgeving succesvolle (hoogbegaafde) mensen?
- Wat denkt u dat hem/haar succesvol maakt?

Op baatout.com kunt u 'De 14 karakteristieken van succesvolle mensen'⁵ vinden. Onder andere staat er dat je hard moet werken. Minder dan 8 uur per dag werken is om het overleven veilig te stellen. Pas als je meer dan 8 uur per dag werkt is het voor succes. Ook Malcolm Gladwell noemt in *Uitblinkers. Waarom sommige mensen succes hebben en andere niet* (2012) de tijd die je je inspant als dé succesfactor: 'de tienduizend-urenregel'. Je moet tienduizend uren aan iets besteden om er een expert in te worden en er succesvol in te zijn. Voor zo veel inzet is motivatie broodnodig. Het begrip motivatie benader ik in de volgende omtrekkende beweging. Maar eerst weer vragen aan u:

- Welke karakteristieken kunt u bedenken die voor u of uw cliënten nuttig kunnen zijn voor succes?
- Denk aan iets waarin u succesvol bent geweest.
- Van welke positieve eigenschappen heeft u gebruikgemaakt?
- Waarin wilt u succesvol zijn?

Deze vragen zijn ook bij uitstek geschikt om aan jongeren te stellen. Ik werk er graag mee om jongeren te helpen duidelijkheid te krijgen over hun drijfveren en motivatie.

Mindset en attributietheorie

In de laatste omtrekkende beweging kijk ik hoe je motivatie kunt vergroten. Eerst vertel ik een persoonlijk verhaal om het fenomeen groeimindset te introduceren. Tijdens mijn studie leerde ik mijn man kennen. Op een dag vertelde ik hem dat we een moeilijke opdracht hadden gekregen en dat ik met een paar medestudenten tot de conclusie was gekomen dat geen van ons wist hoe we het vraagstuk het beste konden aanpakken. Ik had een gerust hart omdat ik niet de enige was. Mijn toekomstige man verbaasde zich daar ten eerste over en vroeg of het niet beter was geweest iemand tegen te komen die wel wist hoe het moest? Volgens mij heb ik toen voor de eerste keer kennisgemaakt met een 'groeimindset'.

Het Financieele Dagblad van 17 oktober 2008⁶ meldde dat een hoog IQ geen succesgarantie is. Een hoogbegaafde kan in zijn/haar carrière falen 'door gebrek aan motivatie en onaangepast gedrag.' Frans Corten, zelf hoogbegaafd en loopbaancoach, noemt motivatie de 'allesbepalende factor': 'Omdat zij in principe heel veel kunnen moeten hoogbegaafden niet vanuit hun competenties benaderd worden. Ze kunnen wel ergens in goed zijn, maar als dat werk hun geen voldoening geeft worden ze ongelukkig.' (Gebrek aan) motivatie is een constante die we in onze coachpraktijk steeds terugzien. Jongeren hebben geen motivatie voor school of studie, maar wel voor hun hobby (tenzij er sprake is van een depressie of andere aandoening, dan ontbreekt iedere motivatie). Omdat hoogbegaafden meestal niet zo goed zijn in volharding is motivatie bijzonder belangrijk voor hen. Motivatie hangt niet alleen van je interesse af, maar ook van het succes dat je verwacht als gevolg van je inspanning. Daarbij kunnen de kennis van de attributietheorie en de theorie van de mindsets waardevolle instrumenten zijn om mensen te motiveren.

De attributietheorie beschrijft 'de wijze waarop mensen het gedrag van zichzelf en anderen verklaren in termen van oorzaak en gevolg' (Wikipedia). En de theorie van de twee mindsets van Carol Dweck⁷, de groei- en fixed mindset, beschrijft de wijze waarop je tegen je vaardigheden en intelligentie aankijkt. In een groeimindset ben je ervan overtuigd dat je iets kunt veranderen en in een fixed (stabiele) mindset denk je dat alles vaststaat en je geen invloed hebt.

Bij externe attributie wordt de oorzaak buiten de persoon zelf gezien: 'Ik ben geslaagd voor het examen (gevolg) omdat het een makkelijke opdracht was' (oorzaak). Of, 'Ik ben gezakt voor het examen omdat het zo moeilijk was.'

Bij interne attributie legt de persoon de oorzaak bij zichzelf: 'Ik ben geslaagd voor het examen omdat ik op de juiste manier geleerd heb.' Of, 'Ik ben gezakt voor het examen omdat ik niet op tijd ben begonnen met leren.'

Voor je motivatie is het dus noodzakelijk dat je de oorzaak van succes én falen bij jezelf legt waarbij je bij falen ook, maar niet uitsluitend, een 'niet stabiele' reden mag noemen zoals 'pech'. 'Ik heb talent en heb me ingespannen.' Of, 'Ik had pech en heb me te weinig ingespannen.'

Funest voor de motivatie is het toekennen van een 'stabiele reden' aan je falen zoals 'geen talent'. Dat kenmerkt een fixed mindset. Dan wordt de kans op succes nul.

Op internet vind je 'Check je eigen mindset' van Martijn Frijters en een lijst met de verschillen tussen een fixed mindset en een groeimindset van Coert Visser. Bijvoorbeeld: 'Ik heb last van het succes van anderen' versus 'Ik ben nieuwsgierig naar – en leer van het succes van anderen.' (Frijters) Ik veronderstel dat u weet welke uitspraak bij welke mindset hoort.

Bij hoogbegaafden werkt de kennis van de attributietheorie en de theorie van de mindsets heel goed. Want hoogbegaafden kunnen nogal gebukt gaan onder de overtuiging dat ze geen fouten

mogen maken omdat ze zo slim zijn of de overtuiging dat als ze zich moeten inspannen ze toch zo slim niet kunnen zijn.

Hiermee ben ik aan het eind gekomen aan mijn omtrekkende bewegingen. Ik hoop dat het duidelijk geworden is dat mijn visie is: bekijk iets vanuit verschillende gezichtspunten om je eigen mening te bepalen en reik ook je cliënten de handvatten aan om dat te doen.

Graag geef ik u nog de volgende vragen mee:

- **Met welk idee over succes gaat u de volgende coachingssessie met uw cliënten binnen?**
- **Blinkt u al uit?**
- **Wilt u uitblinken?**

Noten

¹ HB (hoogbegaafden)-cafés zijn opgericht door het IHBV (Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen) en vinden plaats o.a. in Arnhem, Delft en Amsterdam. Op 29 november 2013 vond in Delft het HB- café plaats 'Succes en hoogbegaafdheid. Hoort het bij elkaar of is het een contradictio in terminis?'

² Citaten in deze paragraaf zijn afkomstig uit dit boek van Bas Haring.

³ 'Waardenvrij onderwijs bestaat niet. We kunnen beginnen met op onze taal te letten!' Verslag van Onderwijsavond met Paul Verhaeghe door Geert Bors, 23-09-2013. Tsajlling Swierstra & Eveline Tonkens (2011), *De schaduwzijde van de meritocratie. De respectsamenleving als ideaal*. S&D 7/8. Citaten in deze paragraaf zijn afkomstig uit deze artikelen van Verhaeghe en Swierstra & Tonkens.

⁴ 'Steve Jobs, een succesvolle hoogbegaafde?' Noksnauta.wordpress.com. 25-05-2012

⁵ De citaten in deze paragraaf zijn afkomstig van baatout.com.

⁶ Citaten in deze paragraaf zijn afkomstig uit het artikel 'Hoog IQ: Geen succesgarantie. Hoogbegaafde kan falen in carrière door gebrek aan motivatie en onaangepast gedrag' (FD, 17/10/2008).

⁷ Carol S. Dweck (2011). *Mindset, De weg naar een succesvol leven. Ouderschap, bedrijfsleven, sport, school, relaties*. Uitgeverij SWP.